

KOLEM SVĚTA
ZA
80
STROMY

Jonathan Drori

Ilustrovala: Lucille Clercová

*Mým rodičům, kteří ve mně probudili
nadšení pro botaniku a krásu rostlin.*

KOLEM SVĚTA
ZA
80
STROMY

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

The original edition of this book was designed, produced and published in 2018 by Laurence King Publishing Ltd., London.

Original title: Around the World in 80 Trees

Text © 2018 Jonathan Drori

Illustrations © 2018 Lucille Clerc

Jonathan Drori has asserted his right under the Copyright, Designs and Patents Act 1988, to be identified as the Author of this Work.

Translation © 2019 Grada Publishing, a. s.

Jonathan Drori

Kolem světa za 80 stromy

Přeložil: Milan Bronclík

Vydala Grada Publishing, a. s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

jako svou 7189. publikaci

První vydání, Praha 2019

ISBN 978-80-271-2756-6 (pdf)

ISBN 978-80-271-2192-2 (print)

Redaktorka: Eva Musilová

Sazba: Artedit, spol. s r. o.

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Počet stran: 240

Žalm 137 na str. 28 a 2. kniha Samuelova na str. 75 citovány podle Bible kralické.

Úryvek z knihy Betty Smithové *V Brooklynu roste strom* na str. 223 citován podle prvního vydání, překlad A. J. Šťastný, Družstevní práce, 1948.

Publikace z nakladatelství Grada Publishing, a. s., si můžete zakoupit u svého knihkupce nebo objednat v Zákaznickém servisu nakladatelství Grada Publishing, a. s., U Průhonu 22, 170 00 Praha 7, tel.: 234 264 511, fax: 234 264 400, e-mail: obchod@grada.cz, www.grada.cz.

Na Slovensku objednávejte knihy na adrese: Zásilková služba Grada Slovakia, spol. s r. o., Moskovská 29, 811 08 Bratislava, Slovensko, tel.: 02/556 45 189, fax: 02/556 45 289, e-mail: grada@grada.sk.

Pokud máte pocit, že byste nám chtěli sdělit něco ohledně této knihy, napište, prosím, na adresu redakce: koedice@grada.cz.

KOLEM SVĚTA
ZA
80
STROMY

Jonathan Drori

Ilustrace: Lucille Clercová

 GRADA

Obsah



Úvod	8
------	---

Stromy

SEVERNÍ EVROPA

Platan javorolistý (<i>Platanus × acerifolia</i>), Anglie	12
Cypřišovec Leylandův (<i>Cupressus × leylandii</i>), Anglie	14
Planika velkoplodá (<i>Arbutus unedo</i>), Irsko	16
Jeřáb ptačí (<i>Sorbus aucuparia</i>), Skotsko	18
Bříza bělokorá (<i>Betula pendula</i>), Finsko	20
Jilm (<i>Ulmus</i> spp.), Nizozemsko	24
Vrba bílá (<i>Salix alba</i>), Belgie	28
Zimostráz vždyzelený (<i>Buxus sempervirens</i>), Francie	32
Lípa (<i>Tilia × europaea</i>), Německo	34
Buk lesní (<i>Fagus sylvatica</i>), Německo	36
Jírovec maďal (<i>Aesculus hippocastanum</i>), Ukrajina	38

JIŽNÍ EVROPA A SEVERNÍ AFRIKA

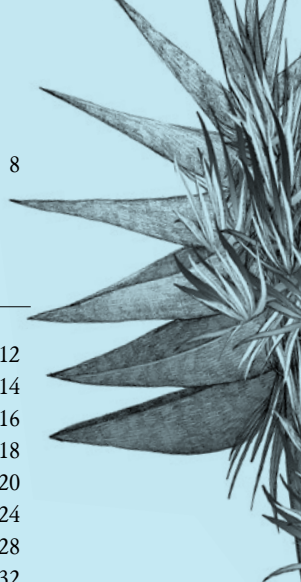
Dub korkový (<i>Quercus suber</i>), Portugalsko	40
Argánie trnitá (<i>Argania spinosa</i>), Maroko	44
Dub cesmínovitý (<i>Quercus ilex</i>), Španělsko	48
Kaštanovník jedlý (<i>Castanea sativa</i>), Korsika, Francie	50
Smrk ztepilý (<i>Picea abies</i>), Itálie	54
Olše lepkavá (<i>Alnus glutinosa</i>), Itálie	58
Kdouloň obecná (<i>Cydonia oblonga</i>), Kréta	62
Vavřín vznešený (<i>Laurus nobilis</i>), Řecko	64

VÝCHODNÍ STŘEDOMOŘÍ

Fíkovník smokvoň (<i>Ficus carica</i>), Turecko	66
Cypřiš stálezelený (<i>Cupressus sempervirens</i>), Kypr	70
Datlovník pravý (<i>Phoenix dactylifera</i>), Egypt	72
Cedr libanonský (<i>Cedrus libani</i>), Libanon	74
Olivovník evropský (<i>Olea europaea</i>), Izrael	78

AFRIKA

Vlnovec pětimužný (<i>Ceiba pentandra</i>), Sierra Leone	80
Kolovník lesklý (<i>Cola nitida</i>), Ghana	84
Baobab prstnatý (<i>Adansonia digitata</i>), Botswana	86
Mopan (<i>Colophospermum mopane</i>), Zimbabwe	88
Ravenala madagaskarská (<i>Ravenala madagascariensis</i>), Madagaskar	92



Akácie (<i>Vachellia drepanolobium</i>), Keňa	94
Kadidlovník pravý (<i>Boswellia sacra</i>), Somálsko	98
Dračinec rumělkový (<i>Dracaena cinnabari</i>), Sokotra, Jemen	102
Lodoicea seychelská (<i>Lodoicea maldivica</i>), Seychely	104

STŘEDNÍ A JIŽNÍ ASIE

Marhaník granátový (<i>Punica granatum</i>), Írán	106
Jabloň Sieversova (<i>Malus sieversii</i>), Kazachstán	108
Modřín Gmelinův (<i>Larix gmelinii</i>), m. sibiřský (<i>L. sibirica</i>), Sibiř	112
Ledvinovník západní (<i>Anacardium occidentale</i>), Goa, Indie	114
Fíkovník banyán (<i>Ficus benghalensis</i>), Indie	116
Areka obecná (<i>Areca catechu</i>), Indie	118
Zederach indický (<i>Azadirachta indica</i>), Indie	120
Fíkovník posvátný (<i>Ficus religiosa</i>), Indie	122

VÝCHODNÍ ASIE

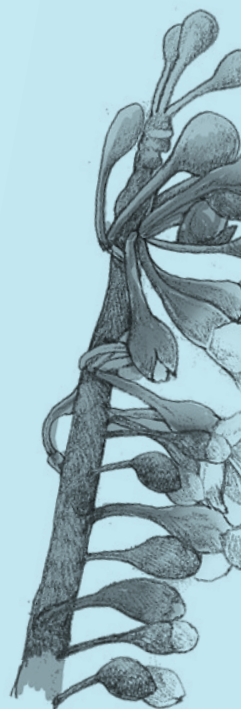
Žlutodřev čínský (<i>Zanthoxylum simulans</i>), Čína	126
Morušovník bílý (<i>Morus alba</i>), Východní Čína	128
Škumpa lakodárná (<i>Toxicodendron vernicifluum</i>), Japonsko	130
Slivoň jedoská (<i>Prunus × yedoensis</i>), Japonsko	134

JIHOVÝCHODNÍ ASIE

Kaučukovník brazilský (<i>Hevea brasiliensis</i>), Thajsko	136
Durian cibetkový (<i>Durio zibethinus</i>), Malajsie	140
Ančar jedovatý (<i>Antiaris toxicaria</i>), Indonésie	142
Perčovník pravý (<i>Palaquium gutta</i>), Borneo	144

OCEÁNIE

Blahovičník vroubený (<i>Eucalyptus marginata</i>), Západní Austrálie	148
Wolemie vznešená (<i>Wollemia nobilis</i>), Austrálie	152
Mastnoplod (<i>Elaeocarpus angustifolius</i>), Austrálie	156
Pyknandra (<i>Pycnandra acuminata</i>), Nová Kaledonie	158
Damaroň jižní (<i>Agathis australis</i>), Nový Zéland	160
Papírovník čínský (<i>Broussonetia papyrifera</i>), Tonga	164
Akácie koa (<i>Acacia koa</i>), Havaj, USA	166



JIŽNÍ AMERIKA

Blahočet chilský (<i>Araucaria araucana</i>), Chile	170
Žakaranda mimózolistá (<i>Jacaranda mimosifolia</i>), Argentina	172
Chinovník (<i>Cinchona</i> spp.), Peru	174
Balzovník jihoamerický (<i>Ochroma pyramidale</i>), Ekvádor	178
Juvie ztepilá (<i>Bertholletia excelsa</i>), Bolívie	180
Sapan ježatý (<i>Paubrasilia echinata</i>), Brazílie	182

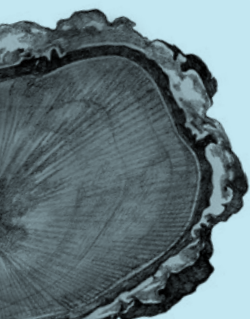
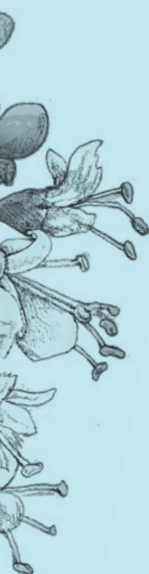
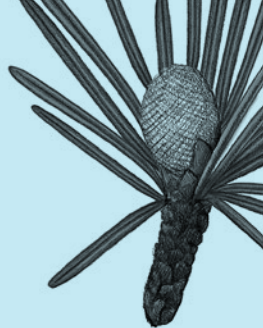
MEXIKO, STŘEDNÍ AMERIKA A KARIBIK

Hruškovec přeladný (<i>Persea americana</i>), Mexiko	184
Zapota obecná (<i>Manilkara zapota</i>), Mexiko	188
Hura chřestivá (<i>Hura crepitans</i>), Kostarika	190
Chlebovník obecný (<i>Artocarpus altilis</i>), Jamajka	194
Guajak léčivý (<i>Guaiacum officinale</i>), Bahamy	198

SEVERNÍ AMERIKA

Borovice pokroucená širolistá (<i>Pinus contorta</i> subsp. <i>latifolia</i>), Kanada	200
Tanoak (<i>Notholithocarpus densiflorus</i>), USA	202
Jedlovec západní (<i>Tsuga heterophylla</i>), Kanada	204
Sekvoje vždyzelená (<i>Sequoia sempervirens</i>), Kalifornie, USA	206
Jojoba kalifornská (<i>Simmondsia chinensis</i>), USA	208
Topol osikovitý (<i>Populus tremuloides</i>), Utah, USA	210
Ořešák černý (<i>Juglans nigra</i>), Missouri, USA	212
Cesmína dávivá (<i>Ilex vomitoria</i>), USA	214
Tisovec dvouřadý (<i>Taxodium distichum</i>), USA	216
Kořenovník obecný (<i>Rhizophora mangle</i>), Florida, USA	218
Pajasan žláznatý (<i>Ailanthus altissima</i>), Brooklyn, USA	222
Borovice vejmutovka (<i>Pinus strobus</i>), USA	224
Javor cukrový (<i>Acer saccharum</i>), Kanada	226

Kam dál	228
Rejstřík	236



Úvod

Vyrůstal jsem v blízkosti londýnských Královských botanických zahrad v Kew. Otec byl inženýr a matka logopedka; spojovala je vášně k rostlinám a díky nim jsme se s bratrem naučili milovat krásu i botaniku. Z tohoto stromu se získával smrtící jed, z tamtoho čokoláda, z dalšího izolace komunikačních kabelů, jež křížem krážem protínají naši planetu, a květy jiného druhu měnily po opylení svou barvu. Využívali jsme všechny své smysly; zvláště zábavné pak bylo líznout si latexu z máku setého, zejména díky výrazům, které se objevovaly na tvářích rodičů našich kamarádů, když jsme jim o tom řekli. Téměř každé vyprávění o nějaké rostlině bylo součástí širšího příběhu o zvířatech či lidech. O hrůzách obchodu s otroky jsem se dozvěděl, když mi otec dal kousíček dieffenbachie, již se ve Spojených státech říká *dumb cane* neboli „němá třtina“. Způsobuje totiž otok jazyka a krku, a proto byla na plantážích podávána otrokům, kteří si příliš hlasitě stěžovali na svůj úděl. Tyto výlety do historie u mne vzbudily trvalý zájem o rostliny a jejich propojení s lidmi, i když se domnívám, že mi nikdy nikdo neřekl, co je to vlastně strom. Prostě jsme ho poznali, když jsme ho uviděli.

Po skončení své kariéry, během níž jsem se věnoval i výrobě dokumentárních filmů o vědě, jsem se do Kew opět vrátil, tentokrát jako člen dozorčí rady. Stal jsem se také členem dozorčí rady nadace Woodland Trust a projektu Eden Project i rady velvyslanců Světového fondu na ochranu přírody, což jsou všechno organizace obracející pozornost veřejnosti k přírodě. Vstřebával jsem znalosti odborníků, s nimiž jsem se tam setkával, a přidával je k vlastním zkušenostem. Několikrát jsem přednášel pro TED, a když mé přednášky dosáhly tří milionů zhlédnutí, uvědomil jsem si, že lidé mají zájem o vyprávění o rostlinách, která překračují hranice jednotlivých oborů; právě to mě přivedlo k napsání této knihy.

S několika výhradami lze strom obecně definovat jako rostlinu s vysokým dřevnatým stonkem, která dokáže samostatně vzpřímeně růst a přetrvává z roku na rok. Botanici sice debatují o tom, jak vysoká vlastně musí být rostlina, aby byla stromem, ale já jsem se rozhodl nedělat z toho vědu: některé stromy v této knize, například jojoba kalifornská, obvykle vypadají spíše jako keře, ale za optimálních podmínek dorůstají výšek, které jejich zařazení mezi stromy plně ospravedlňují. A vůbec – není nakonec keř jen malý strom?

Stromy celého světa jsou pozoruhodně různorodé – dnes už rozlišujeme přinejmenším 60 000 samostatných druhů. Protože nedokážou utéct před zvířaty, která by je ráda snědla, vytvářejí si k jejich odpuzení různé odporné chemikálie. Vylučují klovatinu, pryskyřici nebo latex, aby utopily, otrávily či znehybnily hmyz a další útočníky; zároveň se tak chrání před houbami a bakteriemi. My máme díky těmto jejich obranným prostředkům žvýkačky, gumu i nejstarší luxusní zboží světa – kadidlo. Dřevo stromů, jež se přizpůsobily životu v mokřadech, například olše lepkavé, pod vodou nepodléhá hnilobě. Právě na takovýchto stromech doslova stojí Benátky. Stromy se však nevyvinuly proto, aby uspokojovaly lidské potřeby. V průběhu milionů let se přizpůsobily různým ekologickým nikám, naučily se bránit a zajistit přežití i šíření dalších generací. Druhy, jež to dokázaly nejlépe, měly více potomstva a prosperovaly.

Pro mne jsou nejzajímavější příběhy těch stromů, u nichž vědecké poznatky přinesly překvapivé důsledky pro lidstvo. Vztah mezi mopanem a jedním druhem nočních motýlů rozšiřuje stravovací možnosti milionů obyvatel jižní Afriky. Vznik mezirodového křížence cypřišovce Leylandova byl vzácnou botanickou událostí, jejíž důsledky nám sdělují mnohé o Britech a jejich představě o soukromí. Do této knihy jsem vybral 80 příběhů právě pro jejich zajímavost a různorodost; i ony však ilustrují pouze nepatrný zlomek z bezpočtu způsobů, jimiž se stromy a lidé vzájemně ovlivňují.

Jako kameraman se nadále účastním výprav za sběrem rostlin a jejich semen. V této knize jsem se – stejně jako Phileas Fogg v románu Julesa Vernea – vydal ze svého londýnského domova na východ. Stromy jsou tedy postupně představovány právě tímto směrem a ve skupinách podle zeměpisných oblastí. Díky kořenům, jež je neúprosně poutají k zemi, jsou stromy zároveň propojeny s místem, v němž vyrůstají, a v rozličných prostředích se utvářejí odlišné vazby mezi nimi, lidmi a krajinou. Britům připadají lípy a buky jako běžné a dobře známé, ale vztah Němců k těmto stromům má téměř mystický charakter. V horkém, suchém podnebí jižní Afriky musí baobaby prstnaté vysílat své kořeny do mimořádných vzdáleností, aby našly a uchovaly si vodu; když se vám pod spalujícím blízkovýchodním sluncem naskytne možnost uhasit žízeň šťavnatým granátovým jablkem, je to zážitek, při němž se nahlas radostně rozesmějete. V druhově bohatém prostředí severského lesa se ukáže, jak se modřín Gmelinův, který je tu doma, dokázal přizpůsobit chladu, zatímco ve vlhkém teple deštných lesů se vyvinuly složité

vzájemné vztahy, jako třeba ty mezi malajským durianem cibetkovým a kaloni. Řada australských druhů, například zástupci rodu *Eucalyptus*, roní pryskyřici a esenciální oleje, jimiž se chrání před býložravci; naproti tomu stromy Havajských ostrovů, kde se žadní savci, kteří by je spásali, původně nevyskytovali, měly mnohem menší potřebu vyvíjet trny či nepříjemné chemikálie. Pod vlivem kanadského podnebí hýří tamní javory cukrové na podzim nádhernými barvami; ve srovnání s nimi vypadají v Evropě stejné druhy fádně.

Nezáleží však jen na zeměpisné poloze. Stromy mají úžasně spletité vztahy s jinými organismy. Základní motivy jsou všem společné – důmyslné lsti, jež chystají, aby dosáhly opylení; výhodné nabídky, jimiž si zajišťují šíření svých semen; a dokonce i způsoby, kterými lákají nepřátele svých nepřátel. S ohledem na tyto skutečnosti uvádím u některých druhů odkaz na jiné stromy. Je samozřejmě možné poukázat i na řadu dalších souvislostí a podniknout mnoho různých výletů kolem světa. Doufám proto, že takovéto cesty a srovnávání čtenáře podnítí, aby přemýšleli o stromech, s nimiž se setkávají.

Složité vztahy mezi organismy jsou také jedním z faktorů, kvůli nimž představuje globální oteplování takovou hrozbu. Když kupříkladu květy rozkvetou dříve než obvykle, pak – závisí-li strom na konkrétních opylovatelích, kteří zde právě v tu chvíli nejsou – nemusí být tento druh schopen rozmnožování. Nebo se hmyz, na němž může určitým způsobem záviset zcela jiný rostlinný či živočišný druh, objeví v době, kdy nenalezne potravu.

Je důležité zmínit zde pochybnosti o klimatických změnách, protože nedůvěra k vědeckým studiím o klimatu, ať už záměrná, nebo založená na omylu, má spojitost s přežitím řady druhů stromů. Někteří lidé považují změnu klimatu za věc přesvědčení či názoru, podobně jako je tomu třeba s politikou nebo uměním. Vědecký postup je ale zcela odlišný. Vědci formulují hypotézy o světě a hledají důkazy, jež je potvrzují či vyvracejí. Než výsledky své práce publikují, předkládají je ostatním vědcům a vyzývají je, aby hledali slabiny v jejich metodách, argumentech a závěrech. Jsou-li výsledky překvapivé, pokusí se jiní vědci jejich experimenty a pozorování zopakovat a své závěry opět předloží kolegům k recenzi. Takovýto postup je časově náročný i poněkud zahanbující, ale právě díky němu je věda jedinečná. Když nám tedy recenzované vědecké práce říkají, že zažíváme prudkou změnu klimatu a že lidská činnost tento problém přinejmenším významně zhoršuje, měli bychom naslouchat. Věda je založená na pochybnostech a důkazech, nikoli na politice či víře. Jako druh bychom se měli neustále učit a své chování přizpůsobovat novým poznatkům.

Nepřeborná různorodost stromů tvoří jen jeden aspekt jejich nesmírného významu. Jedna z mých nejranějších vzpomínek patří úchvatnému libanonskému cedru, jenž rostl poblíž našeho domova. Jednoho zimního rána jsme jej však našli mrtvý; kmen a větve ležely rozházené po zemi a dělníci je rozřezávali. Strom zahynul po zásahu blesku. Tehdy

jsem poprvé viděl svého otce plakat. Myslel jsem na ten mohutný, nádherný, stovky let starý kolos, který jsem považoval za nezdolný, a on takový nebyl, a na svého otce, o němž jsem byl přesvědčen, že bude mít vždy všechno pod svým vlídným dohledem, a on neměl. Vybavuji si, jak matka řekla, že v tom stromě se skrýval celý svět, a vzpomínám si, jak jsem si pak nad tím lámal hlavu.

Matka měla pravdu. V tom stromě se skutečně skrýval celý svět a stejně je tomu i s každým jiným stromem. Všechny si zaslouží naše porozumění a mnohé z nich potřebují naši ochranu.

Platan javorolistý

Platanus × acerifolia



Díky dekorativním, jakoby javorovým listům a impozantní výšce je platan javorolistý stromem ztělesňujícím okázalou slávu, skutečným symbolem státu na vrcholu své moci. Větve vyrůstající až vysoko na kmenech dodávají korunám dospělých platanů nádech vznešené architektury a poskytují dostatek stínu, aniž by chodcům či řidičům omezovaly výhled. Jako výstižný znak hlavního města rozrůstající se říše byly tyto stromy v devatenáctém století vysazovány podél velkolepých londýnských náměstí a hlavních tříd. Návštěvníkům, kteří na bulvárech lemovaných platany se zívají a úžasem přihlíželi slavnostním průvodům mezi parlamentem a Buckinghamským palácem, se dostalo jasného vzkazu: zde se nachází centrum mocné průmyslové země, tak stabilní a sebevědomé, že může plánovat na sto let dopředu, země, v níž i stromy jsou neúplatné. Jak britské!

Až na to, že platan javorolistý je nejen imigrant, ale má i smíšený původ. Znaménko × v jeho vědeckém názvu totiž označuje křížence, v tomto případě mezi platanem západním ze severní Ameriky a platanem východním, jenž je doma v jihovýchodní Evropě a severozápadní Asii. Do západní Evropy dovezli tyto stromy sběratelé rostlin a k jejich zkřížení došlo pravděpodobně koncem sedmnáctého století, není však jasné, zda se tak stalo v Anglii, Španělsku či – *quelle horreur!* – ve Francii.

Platan javorolistý je vynikajícím příkladem heteroze neboli vitality kříženců, tedy jevu, kdy potomstvo vzniklé zkřížením dvou samostatných druhů vykazuje výrazně vyšší životnost a sílu. A právě to je případ platanu javorolistého, který se tak snadno vypořádává s těžkostmi městského života.

V době největšího rozmachu své výsadby rostly platany u pump i továren, jež byly v devatenáctém století hnacími motory impéria. Průmyslová revoluce, která spoutala sílu páry, však také pokryla Londýn černými sazemi. Jen málokterý druh by něco takového přežil, platan javorolistý je ale životu ve městě velice dobře přizpůsoben, a to díky triku, jenž mu pomáhá vzdorovat i znečištěnému ovzduší. Má totiž křehkou borku, která se při rychlém růstu kmene i větví odlupuje v plátech o velikosti dětské dlaně. Strom pak pokrývají malebné skvrny připomínající vojenskou kamufláž, jež jsou zároveň projevem nejdůležitějšího prvku jeho obrany. Borka platanu javorolistého je, stejně jako u mnoha dalších druhů, poseta drobnými póry o průměru jednoho až dvou milimetrů zvanými lenticely neboli čočky, jež umožňují výměnu plynů. Jestliže se ucpou, strom chřadne.



Schopnost platanu zbavovat se vrstvy špíny, kterou odstraní z atmosféry, pomáhá jak tomuto městskému stromu, tak jeho lidským spolubydlicím, aby zůstali zdraví.

V současnosti tvoří platany javorolisté více než polovinu všech londýnských stromů. Nejjužasnější exempláře rostou na náměstí Berkeley Square, kam je roku 1789 s pozoruhodnou prozíravostí vysadil jeden z místních obyvatel, řady dalších lemuji nábreží Temže či zaplňují nádherné královské parky; všechny pak poskytují městu stín a slouží jako jeho plíce. Projektanti z celého světa zde našli bezpočet příležitostí, aby posoudili, jaké výhody přinesou tyto stromy jejich vlastním městům, a tak se platany jako zpočátku takřka výlučně londýnský jev rozšířily po zemích mírných podnebných pásů. Paříž, Řím i New York tím jen získaly, zatímco Londýn přišel o svou jedinečnost.

Avšak ani tento nanejvýš vznešený strom si nedokáže uchovat stálou důstojnost; na podzim a v zimě se ozdobí volně visícími dvojicemi plodenství v podobě hlávek, jejichž bizarní siluety přímo vybízejí k necudným klukovským vtípkům. Tyto bambulky také poskytují potravu ptákům, ale i surovinu pro svědivý prášek. V parném červencovém odpoledni však londýnské platany nabízejí překrásnou, impozantní podívanou upomínající na doby, kdy toto město bylo středem světa.

Cypřišovec Leylandův

Cupressus × leylandii



Příběh cypřišovce Leylandova souvisí s příznačnou anglickou posedlostí soukromím, zahradničením a – pochopitelně – společenskou třídou. Když v devatenáctém století britští sběratelé rostlin dovezli z Oregonu otužilý cypřišek nutkajský a z Kalifornie rychle rostoucí, ale méně odolný cypřiš velkoplodý, neměli ani tušení, jaké pozdvižení tím o sto let později vyvolají. Tyto jehličnany nejsou blízcě příbuzné a v přírodě by se nikdy nezkřížily, protože se vyskytují v oblastech vzdálených od sebe 1 600 kilometrů. Ve středním Walesu však byly vysazeny společně a dokázaly se rozmnožit. Jejich obří potomek nese přízvisko Leylandův podle Christophera Leylanda, majitele pozemku, na němž k osudnému aktu došlo.

Tento štíhlý, vzpřímeně rostoucí strom odolný proti posypové soli i vzdušnému znečištění je až znepokojivě vitální – dokáže se vytáhnout o více než metr ročně a nezřídka vyroste do 35 metrů nebo i výše. Cypřišovce vysazené do řady zakrátko vytvoří neuvěřitelně hustou, temně zelenou stěnu. Až do konce 70. let minulého století je však pěstoval jen málokdo. Vše se změnilo teprve s rychlým šířením zahradních center, jež díky vylepšeným technikám řízkování dokázala cypřišovce masově množit, a zpřístupnila je tak široké veřejnosti. A právě tehdy začaly potíže.

Na anglických předměstích, kde lidé žijí blízko u sebe, ale každý má svou zahrádku, se mohou všichni zbláznit z toho, že se navzájem vidí. Stavební zákony Spojeného království však omezují výšku umělých plotů mezi sousedními pozemky na 2 metry. Paranoidní majitelé předměstských domků tak potřebovali živý plot – neboť na něj se tato regulace nevztahuje –, který by závatnou rychlostí vyrostl v nesmírně vysokou, neproniknutelnou stěnu. Tuto díru na trhu s živými ploty dokonale vyplnil právě cypřišovec Leylandův a v průběhu následujících dvaceti let se stal nejčastějším řešením problému s nedostatkem soukromí. Na začátku 90. let už cypřišovce představovaly polovinu všech stromů, jež si v Anglii lidé vysadili.

Okamžité soukromí ale nebylo zadarmo. Sousedé zjišťovali, že na zahradách zastíněných a okyselovaných cypřišovci jim toho přežije jen zoufale málo. Rozčilení obyvatelé nižších podlaží si stěžovali na trvalé přitímní a zakrytý výhled. A aby toho nebylo málo, „správní zahradníci“ a redaktoři luxusních časopisů pohlíželi na cypřišovce podezíravě jako na ordinární prostředek využívaný přistěhovalci a zbohatlíky, čímž jen podněcovali nevráživost mezi společenskými třídami.



Koncem 90. let už byly živé ploty z cypřišovců sledovanou kauzou. Sdělovací prostředky s oblibou referovaly o znesvářených sousedech, kteří se poprali kvůli ztracenému světlu. Spory o plot zapříčinily jednu sebevraždu a nejméně dvě vraždy. Jeden politik zastupující předměstí North Ealing, jež leží na západě Londýna a oplývá zelení, konstatoval, že „pro lidi vedené více nenávistí než touhou po soukromí se cypřišovec Leylandův stal stejnou zbraní jako pistole či nůž“.

Cypřišovce byly opakovaně projednávány v obou komorách parlamentu; Dolní sněmovna strávila častými vážnými rozpravami o tomto tématu celkem 22 hodin, ve Sněmovně lordů nadnesla toto téma dáma s příhodným jménem – baronka Gardnerová z Parkes. V roce 2005 probíhalo kvůli živým plotům více než 17 000 oficiálních sousedských sporů (a řada dalších nepochybně ani nebyla nahlášena). Toho roku získaly nižší správní úřady nové oprávnění posuzovat obtěžující živé ploty podle vyhlášky o protispoločenském jednání. Tento soubor poněkud kontroverzních omezení občanů, známý pod zkratkou ASBO, byl – mnohdy nespravedlivě – spojován s problémy dělnické třídy a kladl si za cíl třeba udržet na uzdě mladistvé delikventy na sídlišťích či zpřísnit pravidla pro majitele stafordširských bulteriérů – psího plemene, které je, když se to tak vezme, dalším agresivním a problematickým křížencem.

Roku 2011 rostlo ve Velké Británii ohromujících 55 milionů cypřišovců Leylandových a dnes už je zde těchto stromů zřejmě více než lidí. Přinejmenším však bylo dosaženo poměrně britského kompromisu mezi soukromím a právem na světlo – alespoň prozatím.





Planika velkoplodá

Arbutus unedo

Tento strom je domovem v západním Středomoří i na větrném jihozápadě Irska, nikoli však – což je trochu záhada – ve Velké Británii. Nejpravděpodobnějším vysvětlením je, že jej do Irska, ať už náhodou, nebo úmyslně, přivezli neolitictí mořeplavci z Pyrenejského poloostrova, a to někdy mezi lety 10 000 a 3 000 př. n. l. Tuto teorii podporuje analýza DNA rejsků malých, kteří zřejmě absolvovali tutéž cestu, ale i samotných Irů, neboť někteří z nich vykazují genetickou spřízněnost s obyvateli severního Španělska. Ať už je však jejich původ jakýkoli, vypadají divoké planiky v hrabství Kerry nádherně exoticky.

Tento stálezelený hustý strom s pokroucenými větvemi dosahuje výšky až 12 metrů a má atraktivní červenohnědou šupinatou borku, jež krásně kontrastuje se zářivě zelenými listy. Vytváří květenství složená až z několika desítek bělavých či narůžovělých květů na růžových stoncích, jež vypadají jako shluky miniaturních horkovzdušných balonů. Patří k nemnoha rostlinám, které vykvétají až na podzim; tehdy pak oblažuje lidi svou sladkou vůní a včelám poskytuje cennou potravu v době, kdy už je nektar vzácný. Planikový med má nahořklou chuť; na Pyrenejském poloostrově, kde se strom hojně vyskytuje, je však velmi oblíbený.

Plody se začínají vytvářet až pět měsíců po opylení, proto lze překvapivě na jednom stromě nalézt květy vedle dozrávajících loňských plodů. Přestože se planice také říká jahodový strom, její plody připomínají spíše vábné, jasné červené liči než jahody; existuje však důvod, proč se její pěstování příliš nerozšířilo. Ačkoli jsou zralé plody slibně měkké, jejich zlatavě žlutá dužina je poněkud moučnatá a svou mdlou chutí jen vzdáleně připomíná broskve či mango. Ostatně druhové vědecké jméno *unedo* je odvozeno z latinského výroku *unum tantum edo*, který je připisován římskému filozofu a přírodovědci Pliniovi staršímu a znamená „sním pouze jeden“. Přezrálé plody, které již začínají fermentovat, jsou však docela chutné, na čemž má nepochybně zásluhu lehký alkoholový nádech; právě tato skutečnost zřejmě stojí i za vznikem *aguardente de medronho*, ohnivě pálenky, kterou portugalská farmáři destilují z plodů divoce rostoucích planik.

Madrid má ve svém znaku medvěda natahujícího se pro plody planiky, jež se španělsky jmenuje *madroño*. Madridané s oblibou tvrdí, že název španělského hlavního města i pojmenování jeho symbolického stromu sdílí společný kořen *madre* (matka). Ačkoli obě slova téměř jistě nejsou příbuzná, snaha o jejich propojení je krásným příkladem náklonnosti *Madrileños* k jejich „mateřskému stromu“.



Jeřáb ptačí

Sorbus aucuparia

Jeřáb ptačí je menší, neobyčejně odolný opadavý strom, rozšířený po celé střední a severní Evropě i na Sibiři, jemuž se dobře daří i na větrné skotské vysočině. Chocholiky jeho hezkých, krémově bílých květů vydávají silnou vůni a bohatstvím nektaru lákají houfy hmyzích opylovatelů. Za špatného počasí, kdy létá málo hmyzu, jsou květy schopné samoopylení, což sice přináší genetické nevýhody příbuzenského křížení, pro jeřáb je to ale stále výhodnější než nemít žádné potomstvo.

Počátkem podzimu se již štíhlé větve jeřábu ohýbají pod tíhou hojných jeřabin – zářivě oranžových či jasně červených bobulí velikosti hrášku, uspořádaných do plodenství po 20 i více. (Přesně řečeno jde o malvičky, které – stejně jako jablka – vznikají zbytněním květního lůžka. Při pozorném pohledu zblízka na nich naproti stopce uvidíme zbytky květu ve tvaru pěticípé hvězdičky.) Ptáci si ovšem s názvoslovím hlavu nelámou – přitahuje je hlavně zářivá barva. V minulosti byly jeřabiny používány jako návnada při čízbě čili chytání ptáků, od jehož latinského pojmenování *aucupatio* byl odvozen i vědecký druhový název stromu. Po bohaté hostině pak ptáci v širokém okolí vylučují nestrávená semena spolu s příhodnou dávkou hnojiva.

Za rok nebo za dva semena vyklíčí, často v puklinách či ve skalách, nebo dokonce ve vlhké drti v dutinách jiných stromů. Takovýmto „létajícím jeřábům“ byla přisuzována čarovná moc chránící před kouzly.

Jeřáb ale poskytuje i jinou ochranu, která by dříve byla považována za čarovnou. Nezralé jeřabiny obsahují kyselinu sorbovou, jež má fungicidní a antibakteriální účinky, je však relativně neškodná pro lidi. Syntetická kyselina sorbová a její deriváty se dnes v potravinářství běžně používají jako konzervanty, které nás chrání před plísněmi a infekcemi.

Jeřabiny obsahují konzervant. Pecky z plodů datlovníku pravého (str. 72) si zachovávají klíčivost i po 2 000 let.



